

Goo Gadad Manang ni;

Ra bayang e binaw u roy u Waab ma gathi taabee e bay thaangay. Bay e yalen ma ba yoor e lung. Ra ngan maruwel u daken ba yang, ma ba yoor e girdii ni ra un i weliy marangaagen ni ra bee ma rogon e sap rok'. Ba t'uf ni nga i par e thaa u thilin e girdii u lan binaw nge falak ni ba yaram ma ba gapas.

Ra ngan *lease* nag e binaw ma gathi goo chaa ni tafen e binaw e ngar nonow e ETG.

Ku ra un e girdii u lan binaw nge pi buguliyoror, ya ra ngan maruwel ma mus ngorad ni ra *affect* nagraad. Rogon e *land lease agreement* ko ngabchey (*western style*) e dabi m'ag ko bi rodad e yalen nge mat'awun tafedad. Wod ni ka nog u lan e *Yap State Constitution*, ma ba moomaw' i pithig.

Re m'ag (*Cooperative Investment Agreement*) ni baaray ni ke *sign* nag e *governor* nge ETG, e rib tamilang ni be yog.

Be gaar e dabi yog ni nge maruwel e ETG nge madaa ko ngiyal' ni kan *approve* nag fa manga kan fanay e re *Master Plan* nem. Ka dawori pii e ETG e *Master Plan* rok'.

Faanra ke *lease* nag bee e binaw rok' kan

sign ngay u m'on ni ngan *approve* nag e re *Master Plan* nem; ma aram e dawori mat'aw, dabi fel', ba *invalid*.

U m'on ni nga mu sign nag e babiyor ko ETG ma;

Thingar mu ning e ayuw nga reb e *lawyer* ni GATHI *LAWYER* ko ETG. Ku ra ba Waab e re *lawyer* nem ma yow ma maruwel e ETG, ma dabi fel'.

Chaa ni tafen e binaw e dabi pag e chaa ni nge yib i maruwel ngay, ni yi goo ir e nge turguy e pin'en ni nga nog u lan e re m'ag nem ni yow be fal'eg (*agreement*), ni ri fan e ri kireb fa ri dabi yib fal'ngin ko chaa ni tafen e binaw.

Baaray boch e tin dabi siy ni ngan sap ngay u marangaagen e *lease agreement*:

1. *Lease agreement* e thingar i dabi siy nib mudugil n'umngin i nap'an; ri yira yoloy e ngiyal' ni nge yani mus ngay.
2. Urungin e pin'en ni ra fal'eg e chaa ni kan *lease* nag e binaw ngak' (ETG), nga daken e ngi binaw ni kan *lease* nag, ma nap'an ni ra m'ay e *lease*, ma chaa ni tafen e binaw e ke mil suwon ngak' ni gubin ma dabi pii pulwon.
3. Chaa ni tafen e binaw e thingari uni turguy e pin'en ni ngan ngongoliy u daken tafen nge pin'en ni nga un rin' riy.
4. Faan ra chaa ni kan *lease* nag e binaw ngak' (ETG) e be finey ni ku ra *lease* nag ngak' yugu bee reb e pin'en ni ke ngongoliy, ma dabi siy ni nge m'ug marangaagen u daken e *lease agreement*.

**Buut' ea Chaaw ngea Yafas Roodaed;
Gaathli Salply faa Waasool!**

Fal'ngin ngea Yalean

Tafeadaed

Concerned Citizens Group

Chon minii e CCG ma mang e nameg rorad?

Concerned Citizen Group ara CCG e ba ulung ni sunmiy e girdii ni be magafan'rad nga Fal'ngin nge Yalen Tafedad ni ri math fa ri m'ay.

Chonggin e CCG e yib u gubin e falak nu Waab nge donguchen yu Waab. CCG e be ning e ayuw ko Am rodad ni nge taleg e maruwel ko *ETG*, ya rib gagiyal ni ra thilyeg e yalen (*culture*), nge rogon e par ko girdii (*society*) nge gubin ban'en u daken e nam (*environment*), ma dab ki yog i sulweg nga rogon ni bochan e:

- Ka yigi pag gaangin nge n'umngin i nap'an (99 e duw fa ra pag) ni yi be yog ni ngan *lease* nag e binaw.
- De gaman rogon i tamilang nag e chaa ni tafen e binaw u kanawoen nge rogoni *lease* nag e binaw ko *foreign investors*.
- Ba samamith marangaagen ni be maruweliy e Am rodad.

CCG e yad be togopluw ko development?

Dangaa, CCG e dari togopluw gad ko *development* ara *investors* nu yugu boch e nam.

CCG e ba adag reb e *development* ni dabi gothoy daken e nam (*environment*), ma ra kol ayuwen e yalen rodad (*culture*),

ma ba m'ag e salpiy riy ngodad, ni gubin ban'en nib l'eg rogon ko re *development project* nem ma ra i un e girdii nu Waab i taa maruangaagen.

Mit ni ngan e development e ba fel' ma ba gamog ngak' yu Waab?

U m'on ni ngan t'ar liyben e *development*, ma nge gonopiy yu Waab e re kanawoo nib gamog ngorad, nge fal'ngin daken e nam (*environment*), nge pin'en nib gaa angin nge wenigan (*resources*), nge ngin bay e pinn'em riy (*location*). Bochan e ba achichig yu Waab ma yi goo ir nga ba yang, ere ba t'uf ni nge yoor mit e *development* riy.

Er fan ni nga un kol ayuwen e fitaa nge gafalngin e day nge but' min fil ba yoor mit e milay'.

Ngad ayuwegned fal'ngin tafedad ni bay gedad riy nib fel' nga fithik' i dowey, ma gad par riy nib n'uw nap'an.

Ra aray rogon ma ba mom e mon'og, nga ud fol chuway' gad nga fal'ngin e but' nge day rodad, u lan tafedad ma ku ra yog nga wuruu e nam.

Ra ayuw e Am ma ra yog ko *private sectors* nu Waab ni nga un fugululiy e waldug min gafaliy e tin yi ma thum'ag ngay.

Ra yog i gay kanawoen, nge rogon ni ngan ayuweg min maruwel ko tin bay u daken tafedad nge mon'og e nam, me siy ki par ni goo *tourism development* rok' bogi *foreign investors* e nga ud tagaa gad ngay.

Gathi tourism development e ir e th'abi fel' nga Waab?

Tourism e be yan u rogon boch ban'en u wuruu e nam. Yoorngin e *tourist* e ma thilthil ni be yan u oren e salpiy (*economy*), nge thaa nga wuruu e nam, nge pin'en ni be buch nge rogon, gathi gadad e bay u paadad. Fen i gaa nge fen i el marin ni ngad tagaa gad ko *tourism* e gathi ir e re *economic development* ni th'abi fel' ngodad.

Bin ba achig ni ka nog e *ecotourism development* ngay e ir e ba gamog ma ba fel' ngodad.

Mang e "Ecotourism?"

Ecotourism e ba mit e *tourism* ni yad ma lek e tin ka i moy ban'en, ma yad be guy rogon ni nga i par e girdii nge nam ni kab fel' rogon. Yad be kol chiyaa ni nge bochuw e tin ngar thilyegned. Yad ra fil rogon i ayuweg e nam ma yad pi e salpiy ngan gafaliy e tin nge dabi math mit. Yad ra bing kanawoen e yu guruy i salpiy, ma yad fil ko girdii e pi gelngin ni bay rorad.

Yad ra liyor ma yad be taafan e yalen ko nam ma yad fil ko girdii mat'awrad nge rogon e mithmith ko *democracy*.

Gadad ra gafgow nga tomuren ni ra taleg yu Mariken e salpiy ko Compact?

Ba dake dangaa, ni faan manga ngan t'ar madilen rogon ni ma par yu Waab. Ra yog ni ngan beech nag e *compact* ma ke mus ni ke achig e salpiy riy. Ma ku ra yog ni nge ning yu *FSM* ngu Waab yu guruy e salpiy ni wod e *grants* nge *scholarships* ngak' yugu boch e nam.